

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 19 – 2/2012.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_12/rajavuori.pdf]

KATSAUS

SOSIALISTIAGITAATTORIT VILLITYSMATKOILLA

SUULLINEN PERFORMANSSI HISTORIAN TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Anna Rajavuori

Monitieteisen esitystutkimuksen fokus on esityksessä, tässä ja nyt tapahtuvassa ruumiillisessa vuorovaikutuksessa. Esitys toimii linssinä, jonka läpi historiaa, yhteisöä ja kulttuuria katsotaan (Saarikoski 2012, 117). Historiatieteissä tapahtuneen kielellisen käänteiden jälkeen toimijoiden ja yksilöiden korostaminen on johtanut performatiivisuuden esiinnousuun varsinkin kulttuurihistorian piirissä. Performanssista puhutaan toimimisen tai käytänteiden sijaan sen vuoksi, että performatiivisuuteen kuuluu olennaisesti idea sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Kaikki esittäminen tapahtuu suhteessa kuulijaan, vastaanottajaan tai ainakin kuvitteelliseen vastapariin. Performatiivisuudessa otetaan siis aina huomioon toinen: se sisältää kohtaamisen tuottaman riskin. (Kaartinen & Korhonen 2005, 142–143.)

Tarkastelen tässä katsauksessa, millaisia mahdollisuuksia performanssitutkimuksen viitekehys ja metodologia tarjoaa tutkittaessa menneisyydessä tapahtuneita suullisia esityksiä. Käsittelen suomalaisen työväenliikkeen suullista agitaatiota, tapaa levittää sosialistista ideologiaa, puhujan ja yleisön vuorovaikutuksena. Tarkastelen sekä sitä, mitä tämä vuorovaikutus kertoo yhteisöstä, kulttuurista ja sosiaalisista suhteista maaseutuympäristössä 1900-luvun ensivuosisikymmenellä että sitä, miten lähestyä historian tutkimuksen keinoin suullista esitystä, josta ei ole olemassa tallenteita. Sovellan folkloristi Richard Baumanin suullisen esityksen analyysimallia (Bauman 1977) tulkitessani sosialistiagitaattorin rooleja ja vastakkainasettelua paikallisyhteisössä. Käytän hyväkseni

myös uskontotieteilijä Päivikki Suojasen huomioita poliittisen ja uskonnollisen puheen yhtäläisyyksistä (Suojanen 1985; 1988).

PERFORMATIIVISUUS JA PERFORMANSSIEN HISTORIAN TUTKIMUS

Kulttuurihistorioitsija Peter Burke korostaa historian tutkimuksessa olemuksellisuuden sijaan tilanteeseen ja tapahtumaan keskittymistä. Burke ehdottaa historian tutkimuksessa performatiivisen käänteen jatkona käytettäväksi englanninkielistä käsitettä *occasionalism*, jonka voi kääntää tilanteellisuudeksi. Burken lähestymistapa nostaa esiin samankaltaisia näkökulmia kuin performanssitutkimus: tilanteita muotoilevat tekijöiden lisäksi vuorovaikutus, roolit ja yleisö. Lähtökohtana on korostaa, että samat ihmiset käyttäytyvät eri tavoin, tietoisesti tai tiedostamattaan, tilanteen tai tilaisuuden mukaan. Tilanne tai tilaisuus voi olla esimerkiksi julkinen tai yksityinen, uskonnollinen tai maallinen, muodollinen tai epämuodollinen. (Burke 2005, 44.) Burken mukaan tilanteellisuuden metodologia haastaa yksinkertaiset lineaariset tulkinnat sosiaalisesta tai kulttuurisesta muutoksesta ja nostaa esiin aiemmin sivuun jääneitä ja triviaaleina pidettyjä kohteita tai toimintoja. Tällaisia ovat esimerkiksi puhe, eleet ja toimijoiden ulkoinen olemus, jotka paljastavat usein paljon esittäjiensä kulttuurista. Esityskeskainen lähestymistapa rohkaisee selittämään tapahtumia muodossa ”A teki B:n, koska oli tilanteessa, jossa vaadittiin C:tä” sen sijaan, että perinteisen historiallisen selittämisen mukaisesti tyydyttäisiin tulkintaan ”A teki B:n, koska oli C” (esimerkiksi porvari, agitaattori, suutari). Burke korostaa, että lähdekritiikkiin on tilanteellisessa tarkastelussa suhtauduttava erityisen vakavasti. Useita historiallisia lähteitä voidaan kuvata hetkellisiksi valokuviksi, jotka on otettu tietyistä näkökulmista ja tietyllä hetkellä. Vaikka kuvat kertoisivat tarkasti, mitä kyseisellä hetkellä oli näkyvissä, ne voivat myös valehdella. Yksittäisistä kuvista ei voida myöskään ongelmitta tehdä yleistyksiä edes saman kulttuurin sisällä. (Burke 2005, 46–47.)

Esitysten historiaa on tarkasteltu esimerkiksi teatterihistorian tutkimuksissa. Teatterihistorioitsija Thomas Postlewait huomauttaa, että teatteritapahtuman historiaa kirjoitettaessa lähdeaineisto on lähtökohtaisesti yleensä vajaa ja ristiriitainen. Dokumenttien tulkinnassa on otettava huomioon se, että niissä ei esiinny ainoastaan tahattomia vääristymiä ja virheitä, vaan myös tahallisia puutteita ja harkittua vaitioloa. Näin ollen tapahtuma on pakko konstruoida vajaasta ja usein ristiriitaisesta todistusaineistosta, jonka pääasiainen tehtävä on usein ollut muuta kuin täsmällinen ja totuudenmukainen dokumentointi. (Postlewait 1997, 24.) Näin voi luonnehtia myös suullista agitaatiota koskevaa lähdeaineistoa, joka koostuu useista eri lähtökohdista ja hyvin erilaisiin tarkoituksiin tuotetuista kuvauksista. Myös olosuhteet vaikuttavat historiallisten dokumenttien säilyttämiseen ja säilymiseen. Tämä näkyy ja aiheuttaa ongelmia erityisesti tutkittaessa kansan alempia kerroksia. Postlewait muistuttaa kuitenkin, että toissijaiselta vaikuttava aineisto voi osoittautua hyödyllisemmäksi kuin niin sanotut ensisijaiset lähteet (Postlewait 1997, 25).

KIERTÄVÄT KANSANKIIHOTTAJAT

Sosialistinen työväenliike käytti suullista agitaatiota herättääkseen työväestöä huomaamaan yhteiskunnassa vallitsevia epäkohtia 1800-luvun viimeisistä vuosista lähtien. Puhutulla agitaatiolla tarkoitettiin puhetilaisuuksia, esitelmiä kokouksissa ja tuvissa sekä henkilökohtaisia keskusteluja, joiden tarkoituksena oli yhtäältä kertoa työväenliikkeen tavoitteista ja ideologiasta, toisaalta suostutella yleisö omaksumaan nämä tavoitteet ja toimimaan niiden puolesta. Vastaava tarkoitus oli myös kirjallisella agitaatiolla: sanomalehtikirjoituksilla, lentolehtisillä ja kirjallisuudella. Puhuttua agitaatiota pidettiin merkittävämpänä etenkin silloin, kun yleisön tiedot työväenliikkeestä ja sosialismista olivat vähäiset tai olemattomat. Suullisen agitaation merkitystä perusteltiin 1900-luvun alussa sillä, että kansa ymmärtää ja pystyy omaksumaan puhuttua sanaa paremmin kuin kirjoitettua tekstiä (Suomen Työväenpuolueen perustavan kokouksen pöytäkirjan liite, 47). Etenkin maaseudun köyhälistön lukuharrastus oli vähäinen, vaikka lukutaito olikin suhteellisen korkealla tasolla. Kiertävä puhuja saattoi monin paikoin tavoittaa yleisönsä paremmin kuin esimerkiksi työväenlehti.

1900-luvun ensimmäisinä vuosina agitaatiotoimintaa oli pääosin Etelä-Suomen tehdas- ja torpparialueilla sekä kaupungeissa, mutta suurlakon vuonna 1905 nostama järjestäytymisinto lisäsi agitaation kysyntää ympäri maata. Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) agitaatiotoimintaa hallinnoitiin ja organisoitiin pääosin vuodesta 1906 alkaen agitatsioonipiireittäin, jolloin järjestelmällinen toiminta ulottui myös keski- ja pohjoissuomalaiselle maaseudulle. Jyväskylän agitatsioonipiiri (sitemmin Vaasan läänin itäinen vaalipiiri ja Keski-Suomen piiri) kuului alueisiin, jossa agitaatiotoimintaa oli järjestetty ennen suurlakkoa suhteellisen vähän. Piirin alueella oli useita kuntia, joissa ei ollut vuonna 1906 ainoatakaan työväenyhdistystä, aktiivisesta toiminnasta puhumattakaan. Piirin agitatsioonivaliokunnan tehtäväksi tuli siis järjestelmällisen agitaatiotoiminnan järjestäminen erityisesti niin sanotuille pimeille seuduille, joissa työväenyhdistysten toiminta oli vähäistä tai olematonta. Piirin agitaatiotoimikunnan palkkaamat agitaattorit kiersivät maaseudulla kylästä kylään ja pyrkivät innostamaan köyhälistöä järjestäytymään ja perustamaan työväenyhdistyksiä. Erityisen paljon agitaatioon panostettiin ennen ensimmäisiä yleisiä ja yhtäläisiä eduskuntavaaleja alkuvuodesta 1907, mutta lähes vuosittain järjestetyt vaalit pitivät vaaliagitaation tarvetta yllä muutoinkin 1900-luvun alussa. Puhutun agitaation määrällinen huippuvuosi oli 1908, jolloin koko maassa järjestettiin yhteensä noin 10 000 puhetilaisuutta (Ehrnrooth 1992, 302).

RICHARD BAUMANIN ANALYYSIMALLI JA HISTORIALLISET MATERIAALIT

ilanteellisuus ja teatteritapahtuman historiankirjoitus antavat metodologisia välineitä suullisen agitaation tutkimiseen, mutta kulttuurista esitystä on mahdollista lähestyä myös folkloristisen performanssitutkimuksen näkökulmasta. Folkloristi Richard Baumanin käsite kulttuurinen performanssi (*cultural performance*) on höydyllinen lähestyttävässä

agitaatiopuhetta ja tilannetta, jossa agitaattori useimmiten puhui. Kulttuurinen performanssi tapahtuu etukäteen valmisteltuna, tietyssä julkisessa tapahtumassa tai kehyksessä. Vaikka performansseja ja esityksiä on olemassa paljon arkipäiväisissä tilanteissa, Bauman pitää juuri kulttuurisia esiintymisiä erityisen kiinnostavina tutkimuskohteina. (Bauman 1977, 28.)

Kun suullista esitystä tutkitaan performanssina, keskiössä ei ole teksti vaan ihmisten välinen vuorovaikutus, tapa puhua. Esiintymisen kontekstia ovat sen muoto, tarkoitus ja toimintamuodot, jotka ovat kaikki kulttuurisesti määriteltyjä. Esiintymisen rakenne pohjaa aina tilanteeseen: osallistujien roolit ja identiteetit, esityksen ilmaisukeinot, sosiaalisen kanssakäymisen perussäännöt ja -normit, esiintymisen strategiat ja kriteerit sen tulkinnalle ja arvioimiselle vaikuttavat kokonaisuuteen. (Bauman 1986, 3–4.) Baumanin kehittämässä analyysimallissa kulttuurisesta performanssista tarkastellaan erikseen tapahtumaa, jossa esitys ilmenee, itse esitystä, osallistujien rooleja sekä esityksen genreä. Vaikka näiden elementtien painotuserot voivat vaihdella tutkimuskohteesta riippuen, ne kaikki tulee ottaa huomioon ja analysoida, jotta tutkimus olisi johdonmukainen. Esiintymisen kontekstilla voidaan tarkoittaa kulttuurista paikkaa tai instituutiota (koulu, kirkko, politiikka). Tärkein on se tapahtuma (esimerkiksi iltamat, puhetilaisuus nuorisoseuran talolla tai tuvassa), jonka puitteissa esiintyminen tapahtuu. On kuitenkin selvítettävä tapauskohtaisesti, mitkä keinoista määrittävät esitystä kussakin yhteisössä. (Bauman 1977, 26–28.)

Vuosisadan alun agitaatiotilaisuuksia tutkittaessa hankalimmin lähestyttävä neljästä elementistä lähdeaineiston valossa on varsinainen esitys (*act*), jossa merkittäviä ovat sen kommunikatiiviset keinot. Baumanin mukaan yleisiä vuorovaikutuskeinoja ovat esimerkiksi erityiskoodit (kuten esityksen aloitus tietyllä fraasilla), kuvaileva kieli ja metaforat, parallelismi, ennakoitavuus ja säännöllisyys, erityiset muotoilut ja paralingvistiset piirteet, kuten fyysinen liikehdintä ja eleet, jotka korostavat sanoja ja luovat intensiteettiä (Bauman 1977, 16–23). Agitaation kohdalla tämänkaltaiset tiedot itse esityksestä ovat hajanaisia ja vähäisiä, mutta eivät täysin tavoittamattomissa kuvausten rivien välillä. Hannu Soikkanen toteaa tutkimuksessaan *Sosialismin tulo Suomeen*, että sosialistinen agitaatio oli 1900-luvun ensimmäisinä vuosina sisällöllisesti yleensä hyvin yksinkertaista. Sekä agitaattorien että heidän yleisönsä tieto- ja koulutustaso sekä yleisesti että varsinkin sosialismin sisällöstä olivat usein heikot. Puheen aatteellinen tai sivistyksellinen sisältö ei ollut kuitenkaan niinkään olennaista eikä sellaisen tuottamiseen tai vastaanottamiseen ollut useimmiten edes kykyjä. (Soikkanen 1961, 181.) Tämän vuoksi onkin kiinnostavaa tarkastella muita seikkoja kuin itse tekstin sisältöä. On otettava huomioon, että esiintymisen laadun arviointi nojaa kommunikatiivisten resurssien, yksilöllisen kompetenssin ja yleisön tavoitteiden väliseen vuorovaikutukseen tietyssä kontekstissa. Yleisö vaikuttaa esiintyjään ja esiintymiseen aina konkreettisesti. (Bauman 1977, 38.)

MONILÄHTEISYYS METODINA

Koska tallenteita tai puhekäsikirjoituksia ei tässä tapauksessa ole olemassa, kuvailevaa aineistoa on koottava eri lähteistä. Monilähteisyys (*source pluralism*) mikrohistorian

metodina on käyttökelpoinen etenkin tapauksissa, joissa tutkimuskohteesta on säilynyt vähän kirjallisia lähteitä. Historiantutkija Janken Myrdal tarkoittaa monilähteisyydellä eri lähteistä peräisin olevien yksittäisten fragmenttien yhdistämistä kokonaisuudeksi. Metodi on tarpeen varsinkin tapauksissa, joissa lähteet ovat vähäisiä tai muuten puutteellisia. Fragmentaaristen lähteiden luotettavuutta on tärkeää testata suhteessa toisiinsa eli niiden luotettavuus kasvaa, mikäli eri lähteet tukevat toisiaan. (Myrdal 2012, 157.) 1900-luvun alun agitaation suomalaisia kirjallisia lähteitä on toki olemassa runsaasti, eikä lähteiden puute ole varsinaisesti ongelma. Suullista agitaatiota on kuvailtu julkaisuissa ja julkaisemattomissa matkakertomuksissa, sanomalehdissä, puolueorganisaation toimintakertomuksissa, historiikeissa ja kirjeenvaihdossa. Lisäksi on agitaatiota koskevaa muistitietoa, kaunokirjallisia kuvauksia ja valokuvia, puhujien laajahkoa kirjallista tuotantoa unohtamatta. Lähdeaineisto on siis suhteellisen sirpaloitunutta ja hajanaista, ja Myrdalin metodologiaa tarvitaan, kun eri tarkoituksiin kirjoitettuja kuvauksia halutaan yhdistää kokonaisuudeksi.

Merkittävän aineistokokonaisuuden muodostavat agitaattorien kirjoitukset, koska puhujien motiiveihin ja ajatuksiin voidaan päästä käsiksi ainoastaan heidän kirjoitustensa kautta. Puhujat ovat suhteellisen kiitollinen kohde, sillä vaikka he olivat yleensä itseoppineita ja vähäisen muodollisen koulutuksen saaneita, olivat he kuitenkin usein myös ahkeria kirjoittajia. Tutkimukseni kohteena olevat puhujat kirjoittivat muun muassa sanomalehtiartikkeleja, runoja, pieniä kaunokirjallisia tekstejä, päiväkirjoja ja käsin kirjoitetuissa lehdissä julkaistuja tekstejä. Hankalampaa on tavoittaa yleisön ajatukset. Jotain voidaan kuitenkin lukea agitaattorien tekstien rivien välistä puhujan ja kuulijoiden suhteesta ja suhtautumisesta. Yleisön näkökulmaa tarjoavat myös muistitietoaineistot, sanomalehtien maaseutukirjeet sekä historiikit ja paikallishistoriat.

Tutkimukseni rikkain yksittäinen lähdeaineisto muodostuu matkakertomuksista, joita agitaattorit kirjoittivat puhujamatkoiltaan. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosialidemokraattisen piirijärjestön palkkaamien agitaattorien (muiden muassa Oskari Suutala, Onni Tuomi, Aapo Attila, Juho Etelämäki) kirjoittamia matkakertomuksia julkaistiin jyvaskyläläisessä ”köyhälistön äänenkannattajassa” *Sorretun Voimassa* vuosina 1906–1908. Matkakertomuksia julkaistiin yleensä sitä mukaa kuin agitaattorit niitä matkoiltaan lähettivät. Niiden sisältöä kommentoitiin jonkin verran sekä *Sorretun Voiman* että porvarillisten paikallisten lehtien sivuilla. Matkakertomukset olivat luonteeltaan päiväkirjamaisia ja ne sisälsivät pääosin tapahtumista raportointia. Kirjoituksissa pohdittiin myös yleisiä matkan varrella mieleen nousseita kysymyksiä sekä annettiin suoria neuvoja ja kehotuksia lukijakunnalle ja puheilaisuuksien yleisöille. Matkakertomuksien performatiivisuus on kaksinkertaista: Ne kertovat suullisista esiintymisistä ja samalla niiden kerronnan performatiivisuus tulee selvästi ilmi tavassa kuvata agitaattoria, agitaatiota ja kuulijoita. Kertomuksissa välittyvät kirjoittajan tai puhujan ja paikallisen työväestön suhteet sekä porvarien ja agitaattorin väliset jännitteet.

Matkakertomuksia voi luonnehtia niin sanotuksi tapahtumakerronnaksi. Folkloristi Kirsti Salmi-Niklanderin käsitteellä tarkoitetaan, erotuksena yksilöllisestä muistelusta kokemuksestokerronnasta, narratiivia, jonka kohteena ovat sellaiset ”pienet” toistuvat mutta silti arjesta poikkeavat tapahtumat, kuten iltamat, kokoukset ja matkat. Tapahtumakerronnan lajityyppinä ovat esimerkiksi tapahtuman kuvaus tai matkakertomus

ja tärkeimpänä kirjallisena mallina lehtikirjoittaminen, reportaasit ja uutiset. (Salmi-Niklander 2004, 174.) Agitaattorien matkakertomuksissa kerronta vaihtuu paikoin tietyn puhetilaisuuden ja kylän asukkaiden suoraan puhutteluun. Kivijärvellä puhunut Oskari Suutala korjasi paikallisen työväestön käsityksiä *Sorretun Voiman* palstoilla kolme viikkoa heidän kohtaamisensa jälkeen.

Ettekö näe, että eihän vuodontulo ole sosialistien määrättävissä, jauhojen hinnat meillä määrää vuodontulo ja markkinahinnat Venäjällä, jonne me vuosittain keräämme rahoja viljasta yli 70 miljoonaa, jotkut välittäjät voivat siinä kyllin nylkeä ostajiaan, vaan tämä ei ole köyhälistön syy. Päinvastoin syy viljan kohoamisesta laskeutuu Suomen maanomistajain hartioille, koska he eivät anna maitaan viljeltäväksi. Jos meillä kaikki tilattomat saisivat maata viljeltäväkseen, niin säästyisi nämäkin miljoonat omaan maahamme ja köyhälistöllä olisi kyllin omaksi tarpeeksi viljaa. Liittykää lujasti yhteen, yhteenliittyneinä voimme nämäkin asiat korjata meille eduksi. Irti porvarien talutusnuorasta! Irti porvareista, ainoastaan tämä on tie voittoon, vapauteen. (*Sorretun Voima* 16.12.1907.)

Suutalan esimerkissä käyttämän kerronnan kautta voidaan saada viitteitä myös suullisesta agitaatiosta. Suoraan lukijalle tai tietylle paikalliselle yleisölle suunnattu kerrontatapa lähestyy ilmaisultaan agitaatiopuhetta. Suullisen ja kirjallisen agitaation sekoittuminen sanomalehdissä on kiinnostavaa, varsinkin kun niitä on aiemmassa tutkimuksessa käsitelty täysin erillisinä, vaikka toisiaan tukevina ilmiöinä. Matkakertomuksia ei voikaan lukea ainoastaan raportteina tapahtumista, vaan niillä on ollut ilmestyessään vahvasti agitatorinen tarkoitus. Kertomukset ovat agitaation suullis-kirjallinen muoto, kirjallinen jatko suullisille puhetilaisuuksille, jossa agitaattori on voinut kommentoida puhetilaisuuksissa esiinnousseita kysymyksiä ja toistaa sanomansa vielä kirjallisessa muodossa. Matkakertomuksien kertomiskeinot, dialogien käyttö ja osin humoristinen sävy sekä vuorovaikutteinen luonne erottavat ne muista poliittisista ja agitoivista lehtikirjoitustyypeistä.

POLIITTINEN JA USKONNOLLINEN PUHE

Sosialistiagitaattorit eivät olleet ainoita kiertäviä puhujia 1900-luvun alun maaseudulla. Kilpailua ihmisten huomiosta ja kannatuksesta kävivät sosialistien lisäksi porvarillisten puolueiden puhujat etenkin vaalien alla sekä muiden kansanliikkeiden edustajat, kuten raittiusliikkeen puhujat ja herätysliikkeiden matkasaarnaajat. Agitaattorit käyttivät hyväkseen yleisön ennakko-odotuksia ja muiden yleisölle ennestään tuttujen esiintyjien rekistereitä. Rekistereiden käyttäminen tapahtui kuitenkin vuorovaikutuksessa, joten agitaattori yhtäältä vastasi yleisön odotuksiin ja vahvisti niitä, toisaalta loi uusia odotuksia. Toisinaan esiintyjien roolit menivät sekaisin. Voidaankin olettaa, että myös yleisön oli ajoittain vaikea etukäteen tietää, minkälaista esitystä oli tullut kuulemaan. Kaikki kuulijat eivät tulleet tietoisesti kuulemaan juuri työväenpuhujaa (Mikkola 2009, 198).

Kannonkosken kirkonkylällä oli lauantai-iltana niin paljon tarjontaa, että sosialistiagitaattori Onni Tuomi joutui kilpailemaan yleisöstä.

Samaksi illaksi oli myöskin ristilliset laittaneet kokouksensa ja selkärangattomat suomettarelaiset hommanneet iltaman. Vähän karttui joukkoa Kotilaan minua kuulemaan. Lähdimme suomettarelaiden iltamaan. Tyhjä seinä sielläkin, 40 hengelle pitää eräs johtomies alapuolella arvostelun liikkuvaa, tyhjää puhettaan. Ristilliset olivat saaneet joukon akkaväkeä kuulijoihinkin, vaan enin osa kansaa, nousevaa nuorisoa, kuljeskeli elämöiden pitkin maantietä. (Sorretun Voima 11.10.1907.)

Oletettavasti sosialistiagitaattorin esiintyminen vertautui yleisön mielissä muihin paikallisiin kulttuurisiin esiintymisiin. Uskonnollisten tai kirkollisen esiintymisen lisäksi tällaisia saattoivat olla maalliset, viihteelliset esitykset, joita esitettiin iltamissa. Poliittisen puheen genre ei ollut todennäköisesti vielä selkeästi määrittynyt ihmisten mielissä. Agitaattorin puhe ei ollut myöskään aina ensisijainen kiinnostuksen kohde, vaan se saattoi olla osalle kuulijoita ”välttämättömän paha” iltamissa, joihin tultiin huvittelumielessä lähinnä tanssimaan (TMT 119:164 Jalmari Kuoppala, TA). Puhetilaisuuksien päätteeksi usein tanssittiin tai leikittiin seuraleikkejä tapahtuman houkuttelevuuden lisäämiseksi. Agitaatiokokousten merkitystä sosiaalisina tapahtumina ei pidä myöskään unohtaa. Puhujat olivat ainakin maaseudulla usein monipuolisia esiintyjiä, eikä heidän repertuaariinsa kuulunut ainoastaan poliittisia palopuheita. Onni Tuomi kuvaili agitaattorien työnjakoa Viitasaarella pidetystä työväen syysjuhlassa *Sorretun Voimassa*.

Meitä oli 5 työväen puhujaa. Yleisöä vähänpuoleisesti. Artila ja Etelämäki puhuivat. Vahinko vain etteivät porvarit olleet kuulemassa. Ida Kanerva sai suosiota runonlausunnolla ja Suutala kupleteillaan. Minun osakseni tuli satujen kertominen. Yleisö lämmitti itseänsä tanssilla, sillä muita kamiinoita ei nuorisoseuran talossa ollut. (Sorretun Voima 15.11.1907.)

Keski-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla agitaattorit käyttivät yleisesti hyväkseen uskonnollista kieltä ja tunnusmerkkejä. He viittasivat usein itseensä saarnaajina, jopa pappeina, jotka saarnasivat ”työväen evankeliumia” (Soikkanen 1961, 181; Sorretun Voima 4.11.1907; 9.12.1907). Vaikka virsikirjojen kanssa agitaatiokokoukseen tulleille naureskeltiin, puhujat osasivat myös käyttää tätä ennako-oletusta edukseen. Uskonnollisen puheen rekisterin, kielen ja esiintymistavan käyttö tulee hyvin ilmi Onni Tuomen kuvauksesta, kun hänen kotikylänsä Virroilla perustettiin työväenyhdistys vuonna 1905. ”Pappi-Manniksi” kutsuttu Tampereen agitaatiovaliokunnan lähettämä agitaattori esiintyi yhdistyksen perustamiskokouksessa.

”Pappi-Manni” aloitti virren ”Jumala onmpi linnamme”, johon moni läsnäolija muka hartaana ristittynä yhtyi. Omituisella, hieman väräjäväällä äänellä työväenlähetti lauloi seuraten sanoja suuresta nahkakantisesta virsikirjasta. Kun virsi loppui, pisti ”Pappi-Manni” kätet ristiin rinnallensa, johon pitkä, punanen rusetti oli kiinnitetty, ja alkoi puhumaan. Uteliaana odotin mitä

omituisella lähetillä oli sanottavaa. Hän valitsi tekstikseen erään psalmin raamatusta, jonka johdosta sitte puhui. Jopa taisi mennä vikaan - ajattelin - kun lähti raamattua kahlaamaan. Mutta arvokkaan näköisenä, oikein kunnioitusta herättävänä, seisoi puhuja pöydän takana. Levolliset kasvonsa, joista lempeät silmät paistoivat esiin, ja profetallinen pitkä partansa olivat kuin luotu herättämään huomiota. Harvaan, hartaasti, mutta siltä voimakkaasti valuivat sanat suusta ”Israelin kansa oli suuressa murheessa ja ahdistuksessa, viholliset räökkäsivät ja vainosivat sitä, mutta kansa nousi herran avulla, löi ja kukisti vihollisensa. Samalla tavalla on nyt Suomenkin työtätekevä kansa vihollisensa kapitalismin piirittämä, mutta työläisten täytyy herätä käsittämään kurja asemansa ja sosialismin avulla lyödä sortajansa.” (Pohjakerroksista 1909, 29.)

Hannu Soikkanen on todennut, että kansanläheisyys ja niin sanottu tunnepuhumisen taito olivat menestyvän agitaattorin valtteja. Työväenluokkaisesta taustasta tuleva, oikeanlaisen diskurssin hallitseva agitaattori oli menestyksekkäämpi kuin esimerkiksi sosialismin opinkappaleet hallitseva sivistyneistön edustaja. Suullista agitaatiota Soikkanen pitää erityisen tehokkaana keinona levittää aatetta juuri sen vuoksi, että sen voima perustui kykyyn mukautua perinteisiin. Kansa oli tottunut sanankuulotilaisuuksiin, joten myös agitaattorien puheiden oli mukauduttava yleisön odotuksiin ja käsityskykyyn. Tyypillistä oli, että puheet yksinkertaistuivat joko utopistiseksi maalailuksi tai luokkavihan lietsomiseksi. (Soikkanen 1961, 181.) Myös Richard Bauman pitää performanssin viittaamista tuttuun tai perinteiseen käytäntöön keinona lisätä esityksen vastuullisuutta ja luotettavuutta. Perinteestä lainaaminen on kommunikatiivinen keino, jota käyttämällä voidaan esiintyä ”oikein” (Bauman 1977, 21). Kristillisen saarnan hyödyntäminen ja valtarekisterien käyttö lisäsivät luottamusta ja loivat auktoriteettia esiintyjälle. Toisaalta rekisterien, esiintymistyylien ja esitysten kirjo kertoo agitaatiopuheen genren vakiintumattomuudesta.

Poliittista ja uskonnollista puhetta sekä kuulijaan vaikuttamaan pyrkivää viestintää ja käyttäytymistä tutkineen Päivikki Suojasen mukaan uskonnollinen ja poliittinen puhe ovat samaa perua. Ne ovat molemmat suostuttelevaa viestintää. Suostuttelija vakuuttaa, vaikuttaa ja kiihottaa. Hän vetoaa tosiasioihin, syihin, järkeen ja ennen kaikkea tunteisiin. Sekä poliittisessa että uskonnollisessa puheessa tuodaan esiin parempaa vaihtoehtoa (poliittisessa tämänpuoleista ja uskonnollisessa tuonpuoleista) ja esitetään ”syntiä” vihattavaksi (poliittisessa puheessa toisten puolueiden tekoja ja uskonnollisessa ihmisten pahoja tekoja). Molemmissa puheen lajeissa puhuja julistaa tuomiota ja sanktioi samanrakenteisin kielikuvin (kansan tuho, kadotus) sekä viljelee kehotusmuotoja. Lisäksi kummassakin puhuja lopettaa puheensa niin sanotusti parempaan vaihtoehtoon (poliitikko toivomukseen paremmasta tulevaisuudesta, saarnaaja messiaan rooliin) ja myönteiseen tulevaisuusnäkömään. (Suojanen 1988, 12.)

Vaikka kielen merkitys on hyvin suuri viestinnällisessä tilanteessa, se ei ole ainoa vaikuttava tekijä. Poliittinen ja uskonnollinen vallankäyttö perustuvat sanankäytön lisäksi sanattomaan ja musiikilliseen viestintään. Lisäksi uskonnollinen ja poliittinen puhe muistuttavat toisiaan myös intonaatioltaan. Puhujan ja kuulijoiden aikaan ja paikkaan

sidoksissa olevat vuorovaikutussuhteet sekä sanalliset ja sanattomat ärsykkeet muokkaavat kulloisenkin poliittisen tai uskonnollisen tilanteen ympäristön. Siksi näitä ei voi erottaa toisistaan tutkittaessa viestintätilaisuutta kokonaisuudessaan. (Suojanen 1985, 111.) Folkloristi Terry Gunnell on arvioinut, että sanojen osuus koko vastaanotetussa suullisessa esityksessä ja sen semioottisessa viestissä on alle puolet (Gunnell 2011, 9).

Verbaaliseen suostuttelupuheeseen kuuluvat olennaisesti niin sanotut arvovaraukset sanat, jotka usein ovat abstrakteja, vaikeatajuisia ja joita käytetään suggestiivisesti. Näistä sanoista voi tulla pavlovilaisia ärsykeitä, joita poliittiset ja uskonnolliset puhujat käyttävät houkuttelemaan esiin voimakkaita, välittömiä ja ennustettaviakin vaikutuksia. Emotionaalisesti synnytetty massan tuki on yksi suurimmista politiikan ja uskonnon vallan keinoista, vaikutus, joka saadaan aikaan arvovarauskaisia käsitteitä käyttämällä. Arvovarauskaisen ilmaisun valintaa ei ohjaa niinkään sen sisältö, vaan sen suggestiivinen, maaginen, emootioihin ja käyttäytymiseen vaikuttava teho. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi sorto, vallankumous, herra, porvari, riisto, orjuus, oikeus, itsetietoisuus, luokka. Kukin sana tarvitsee myös vastinparin, esimerkiksi porvari työläisen, riisto oikeudenmukaisuuden ja vapaus sarron. Historiallisia materiaaleja tulkittaessa on kuitenkin varottava virhetulkintoja. Nyky-yhteiskunnassa elävän voi olla vaikeaa ymmärtää raa'alta kuulostavaa puhetta kostosta ja tappamisesta, kun nykykieli suosii eufemismeja. (Suojanen 1985, 116–117.)

AGITAATTORIN ROOLIT

Kulttuurisen esityksen analyysissä merkittävänä teemana ovat osallistujien roolit. Työväenpuhujana näyttäytyy agraarissa ympäristössä ulkopuolisena hahmona, jolla on valtapotentiaalia, mutta jota hyljeksitään monelta taholta. Esimerkiksi matkakertomuksissa agitaattorit kirjoittavat ”meistä” ja samaistuvat siten paikalliseen köyhälistöön, mutta toisaalta he tekevät voimakkaan eron ”epätietoiseen orjakansaan”, jonka tietämättömyys on sekä sääliä että turhauttavaa. Sosialistipuhujat eivät kokeneet vastusta ja hyökkäyksiä ainoastaan porvarien taholta vaan myös omilta. Heihin saatettiin suhtautua työläisten rahoilla elävinä loisina ja herroina, koska köyhälistö maksoi heidän palkkansa työstä, jota oli vaikea pitää ”oikeana”, fyysisenä työnä. I Piirin puhujana toiminut Santeri Mäkelä kirjoitti piirijärjestön julkaisussa, että agitaattori oli ”pahemmin vihattu ja halveksittu olento omain puoluetoverien kesken kuin porvarillisen maailman silmissä. Mutta se oli myöskin olento, jota kaikkialla kaivattiin, ikävöitiin, odotettiin; se oli välttämätöin paha, jota ilman ei voitu toimeen tulla.” (Pohjakerroksista 1909, 59.) Agitaattoria ilman ei tultu toimeen, koska toimintaa ei osattu ylläpitää ilman apua. Myöskään tietoa ja taitoa ei ollut niin paljon, että aktiivinen yhdistyselämä olisi ollut omin voimin mahdollista.

Puhetilaisuuksissa läsnä olivat luonnollisesti agitaattori ja yleisö, jolle agitaatio oli suunnattu, mutta merkittävä roolinsa oli lähes aina ”vastapuolella” eli porvareilla. Suuri osa kuvauksista sisältää jonkinlaisen konfliktitilanteen agitaattorin ja porvareiden välillä. Työväenpuhujan häirikkörooli nousee esiin kuvauksissa. Puhujat suhtautuvat porvareihin jonkinlaisena epäyleisönä, jonka toivottiin olevan paikalla, vaikka sanat ja kiihotus olivatkin suunnattu köyhälistölle eli potentiaalisille kannattajille. Monesti esiintyminen

oli tietoisesti suunnattu myös porvareille. Konfliktitilanteiden kuvauksissa on tyypillistä, että sosialistiagitaattori osoittautuu nokkelammaksi, sivistyneemmäksi ja etevämmäksi kuin porvari. Tämän voi tulkita valtaistumiseksi ja sosiaalisista rooleista neuvotteluksi ja hitaaksi muuttamiseksi.

Roolijaon analysointi on tärkeää, sillä rooleihin liittyvät niitä kohtaan suunnatut odotukset. Tietyissä roolissa toimimisen kompetenssia arvioidaan tietoisesti ja tiedostamatta. Kompetenssiin liittyviä määreitä ovat muun muassa koulutus, lahjakkuus, taidot, sukupuoli ja sosiaalinen status. Vaikutuksensa on myös rooleihin ja niiden suhteisiin liitetyillä mielikuvilla sopivasta käyttäytymisestä ja sosiaalisista koodeista. (Bauman 1977, 38, 43.)

Richard Baumanin mukaan esiintyjällä on suullisen esityksen välityksellä kyky muokata sosiaalisia rakenteita. Hän suuntaa energiansa ja puheensa yleisölle, ja jos yleisö on vastaanottavainen, se tempautuu mukaan esitykseen. Korkean intensiteetin avulla esiintyjä saavuttaa arvostusta ja valtaa suhteessa yleisöön. Valta liittyy kykyyn kontrolloida vuorovaikutuksen (esityksen) kulkua. Tämä esiintymisen yleinen retorinen valta ja sen potentiaali sosiaaliseen kontrolliin on dokumentoitu useissa tutkimuksissa. (Bauman 1977, 43–45.) Agitaattorien kohdalla on myös olennaista pohtia, miten valta vaikutti esiintyjään ja hänen sosiaaliseen asemaansa sekä esiintyjän rooliin yhteisössä. Esiintyjät ovat yleensä sekä ihailtuja että pelättyjä henkilöitä. Esiintyjä ihaillaan heidän taitavuuksensa vuoksi, mutta ihailua luovat myös heidän valta-asemansa ja kyky antaa yleisölle uusia kokemuksia. Toisaalta esiintyjä saatetaan pelätä sen vuoksi, että heillä on mahdollisuus muuttaa sosiaalista *status quota*. (Bauman 1977, 45.)

Päivikki Suojasen mukaan yhteiskunnalla on senkaltaiset puhujat ja poliittiset puheet kuin se kunakin aikana tarvitsee. Tämä on tärkeää pitää mielessä, jos puhutaan herätyspuhujista tai leipäpuhujista. Nykyään tyypillinen puhuja on asiantuntija ja virkamiespuhujia, mutta 1900-luvun alussa tyypillinen puhuja oli karismaattinen puhuja. Agitaattorien puheluonnosten vähäisyys tai puuttuminen saattaa johtua osin siitä, että paperista lukemista pidettiin huonon puhujan merkinä. Jos puhuja tarvitsi paperia ja muistiinpanoja, sanat eivät tulleet sydäimestä (Sorretun Voima 30.8.1907). Suojanen huomauttaa, että puhujan karisma on ennen kaikkea sosiaalinen suhde. Hyvän puhujan karisma perustui yhtäältä henkilökohtaiseen kykyyn ja toisaalta kannattajien tunnustamiseen. Karismaattiselta johtajalta vaaditaan ennen kaikkea kykyä samastua seuraajiinsa ja näiden tilanteisiin. Etäisyys kuulijoista, niin fyysinen kuin henkinenkin, vaikeuttaa samastumiskeinojen käyttämistä. (Suojanen 1988, 24.)

POLIITTINEN JA SOSIAALINEN VASTAKKAINASETTELU AGITAATIOTILAISUUKSISSA

Sanomalehtien maaseutukirjeistä käy ilmi, että kaikkien puolueiden puhetilaisuuksiin osallistui myös kilpailevien puolueiden kannattajia. Agitaatiotilaisuudet eivät olleet suljettuja yhden puolueen kannattajakunnan tilaisuuksia, vaan niitä voisi luonnehtia pikemminkin paikallisiksi foorumeiksi, tai vastajulkisuuden tiloiksi, joissa rahvaalla oli mahdollisuus horjuttaa sosiaalista *status quota* asettumalla avoimesti vastarintaan. Tämä vaati rohkeutta ja suoraa haastamisen linjaa vetävää, usein ulkopuolista työväen-

puhujaa. Konfliktitilanteisiin jouduttiin, kun yleisön joukossa ollut porvari kyseenalaisti sosialistiagitaattorin sanat ja aseman, ja tämä teki tiedoillaan ja verbaalisilla kyvyillään porvarin naurunalaiseksi. Agitaattorin eräänä tehtävänä olikin toimia uskalikkona, joka kykeni ja uskalsi sanoa vastaan hallitsevalle luokalle ja porvareille. Ylivertaisten tietojen lisäksi agitaattori saattoi käyttää huumoria aseenaan verbaalisessa taistelussa: vastapuolen saattaminen naurunalaiseksi on tehokasta vallankäyttöä.

Vastakkainasetteluun ja konfliktiin hakeutuminen toimi myös strategisena esiintymiskeinona. Mikäli luokkakonfliktia ja eturistiriitoja oli maaseutuympäristössä muutoin vaikea selittää ja tehdä näkyviksi, sanaharkkaan hakeutuminen osoitti konkreettisesti luokkavastakohdan olemassaolon köyhälistöyleisölle. Agitaattorin eli itsetietoisien työläisen ja sosialistin kyvyt mahdollistivat porvarien valta-asemien haastamisen. Suoraa ja eksplisiittistä erontekoa ja vastakkainasettelua köyhälistön ja porvarien välille tuotettiin myös matkakertomuksissa kuvaamalla agitaattorin ja porvarien välisiä konfliktitilanteita. Onni Tuomi kertoi hakeutuneensa tietoisesti konfliktiin Karstulassa paikallisten porvareiden kanssa.

Ensimmäisen puheeni pidin avarassa kunnantuvassa, johon porvarillisiin puolueisiin kuuluvia henkilöitäkin oli saapunut. Pitelin kovakouraisesti heidän maatalousohjelmiansa ja ihmettelin suuresti, kun ei ne hyvät herraskaiset esitelmäni johdosta ryhtyneetkään tavanmukaiseen väittelyyn, niin hartaasti kun olisin sitä toivonutkin. Koska tovereilta kuulin, että porvarilliset puuhailevat vaivastalon perustamishommissa, niin esitin tätä kysymystä keskustelunalaiseksi. Tulin valituksi kokouksen puheenjohtajaksi ja aloin alustamaan tuota taloasiata. Mutta tämä oli jo liikaa porvarillisten mielestä, se oli kerrassaan ”hävitöntä” että sosialistiagitaattori uskaltaa arvostella hallitusherrain toimia ja vastustaa kunnan isien hyviä ja rakkautteen perustuvia ehdotuksia. Vähemmästäkin sitä jo tuskaantuu ja käy kärsimättömäksi. Asiasta syntyi kiihkeä keskustelu. Sormikoukkua vedettiin. Porvarit puolustivat, sosialistit vastustivat, osa vastustajista poistui ennen keskustelun loppumista ja joku sivistyneistä menetti mielenmalttinsakin. (Sorretun Voima 23.9.1907.)

Konfliktitilanteiden korostaminen nimenomaan sanomalehdissä julkaistuissa matkakertomuksissa ei liene sattumaa. Sanomalehteä voidaan tarkastella viestinnän rituaalimallin kautta, vaikka sanomalehti nähdäänkin yleensä tiedonvälityksen ja siirron välineenä. Näin sanomalehden lukemisessa korostuu joukossa oleminen: tilanne, jossa maailmasta hahmottuu ja vakiintuu tietty kuva. Sanomalehti on draamaa ja tarjoaa sosiaalisia rooleja lukijoiden omaksuttaviksi (Carey 1994, 86–87). Matkakertomukset sanomalehtikirjoitustyypinä sopivat tämänkaltaiseen lukemiskokemuksen tulkintaan. Sankarihahmoinen agitaattori selviytyy taisteluista porvareita vastaan aina voittajana, ja lukijan on helppo valita puolensa.

Toisen puolueen tai ihmisryhmän sanallinen leimaaminen huonoksi, turmeltuneeksi, korruptoituneeksi tai väärintoimineeksi saattaa vaikuttaa epäsuoran käskyn tapaan, toisin sanoen esimerkiksi nujertaa, alistaa tai jopa tuhota toinen. Suostuttelupuheen manipulaattiorakenteella Päivikki Suojanen tarkoittaa puhujan välineellisesti käyttämien sanojen

piilomerkityksiä, joita kuulija ei välttämättä ymmärrä. Piilotarkoitusten ymmärtäminen vaatii sekä kontekstin että kuulijakunnan ymmärtämistä ja analysoimista. Manipulaatorakenteeseen kuuluu suostuttelupuheessa kaikki ne verbaaliset toiminnot – käskyt, säännöt, ohjeet, kehotukset – joiden tarkoituksena on lietsoa tai yllyttää poliittista tai uskonnollista toimintaa ja jotka vaikuttavat poliittisen ja uskonnollisen sanoman omaksumisen onnistumiseen tai epäonnistumiseen. Keskinäinen nimittely liittyy suoraan manipulaatorakenteeseen ja on usein epäsuoraa ja hienovaraista. Nimittely liittyy myös ryhmäidentiteetin luomiseen ja sen ylläpitämiseen. (Suojanen 1985, 116–118.)

Vaikka kiistelyä käytiin sisällöllisesti pääosin puolueohjelmista tai paikallisista ajankohtaisista kysymyksistä, väittelyllä saattoi olla implisiittinen merkitys sosiaalisen hierarkian horjuttamisessa ja paikallisen työväestön valtaistamisessa, joka mahdollisti luokkaidentiteetin muodostamisen vähitellen paikallisen agraariyhteiskunnan hierarkian oheen. Työläisidentiteetin vahvistaminen olikin agitaattoreiden tärkeimpiä tehtäviä, sillä poliittinen identiteetti oli keskisuomalaisella maaseudulla tuolloin hyvin epämääräinen ja helposti muuttuva käsite. *Sorretun Voimassa* ilmestyneessä maalaiskirjeessä valiteltiin, että eri puolueiden puhujat sekoittivat ihmisten päät, jolloin kuulijoiden mieli saattoi muuttua suomettarelaisesta sosialistiksi ja takaisin hyvinkin helposti (Sorretun Voima 28.11.1906). Sosialistiagitaattorin tehtävänä olikin kaitsea ja ohjata maalaisköyhälistöä luokkaperustaiseen tietoisuuteen ja yhteistyöhön, jonka toivottiin synnyttävän identifioutumista työväenluokkaan.

VIITTEET

- 1 Työväenyhdistysten tuli maksaa 10 penniä jäseneltä agitaatioveroa piirijärjestölle, mutta vapaaehtoisuuteen perustunut maksu tahtoi jäädä suurelta osalta yhdistyksiä maksamatta. Maaseudulla rahavaroja oli ylipäättään vähän käytettävissä, ja monin paikoin piirijärjestölle valitettiin, että rahoille ei saatu vastinetta, sillä agitaattori ei käynyt niin usein kuin toivottiin.

LÄHTEET

Tutkimusaineistot

Työväen Arkisto (TA):

Työväen Muistitietotoimikunta (TMT) 119:164 (Jalmari Kuoppala, ent. Lepola)

Sanomalehdet

Keski-Suomi, Sorretun Voima

Painetut lähteet

Pohjakerroksista. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sos.dem. järjestön julkaisu.1909

Jyväskylä: Sosialidemokraattinen piiritoimikunta.

Suomen Työväenpuolueen perustavan kokouksen pöytäkirja. Turussa 17.–20.7.1899.

Kirjallisuus

- BAUMAN, RICHARD 1977: *Verbal Art as Performance*. Illinois: Waveland Press Inc.
- BAUMAN, RICHARD 1986: *Story, performance, and event. Contextual Studies of Oral Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BURKE, PETER 2005: Performing History: The Importance of Occasions. *Rethinking History*. Vol. 9, No 1, March 2005.
- CANNING, CHARLOTTE M. & POSTLEWAIT, THOMAS (eds.) 2010: *Representing the Past. Essays in Performance Historiography*. Iowa City: University of Iowa Press.
- CAREY, JAMES W.: Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta. *Tiedotustutkimus*, 1994. 17. vsk, nro 2.
- EHRNROOTH, JARI 1992: *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- GUNNELL, TERRY 2011: Narratives, Space and Drama: Essential Spatial Aspects Involved in the Performance and Reception of Oral Narrative. *Folklore* 33.
- HUNT, CATHY 2011: Dancing Days Out: The Role of Social Events in British Women 's Trade Unionism in the Early Twentieth Century. *Labour History Review*, Vol. 76 No. 2, August, 2011.
- KAARTINEN, MARJO & KORHONEN, ANU 2005: *Historian kirjoittamisesta*. Turku: Kirja-Aurora.
- MIKKOLA, KATI 2009: *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MYRDAL, JANKEN 2012: Source Pluralism as a Method of Historical Research. – Fellman, Susanna & Rahikainen, Marjatta (eds.), *Historical Knowledge. In Quest of Theory, Method and Evidence*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- POSTLEWAIT, THOMAS 1997: Historian kirjoitus ja teatteritapahtuma: kaksitoista perusongelmaa. – Koski et al (toim.), *Näkökulmia menneeseen*. Helsinki: Teatterimuseo.
- SAARIKOSKI, HELENA 2012: Esitystutkimuksen verkosto. *Elore*, vol. 19 (1).
- SALMI-NIKLANDER, KIRSTI 2004: *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIITONEN, JUHA 1999: *Voimaantumisteorian perusteiden habmottelua*. Oulu: Oulun yliopisto.
- SOIKKANEN, HANNU 1961: *Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti*. Turku: Turun yliopisto.
- SUOJANEN, PÄIVIKKI 1985: Suostutteleva puhe, puhutteleva suostuttelu. ”Sanan” valta. *Politiikka* 27. vsk. 2/1985.
- SUOJANEN, PÄIVIKKI 1988: *Ylipuhujat. Viestinnän näkökulmia uskontoon ja politiikkaan*. Helsinki: Kirjapaja.

Valtiotieteiden maisteri Anna Rajavuori on poliittisen historian jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa. Hänen tekeillä oleva väitöskirjansa käsittelee sosialistiagitaattoreita ja agitaatiotilaisuuksia keskisuomalaisella maaseudulla 1900-luvun alussa.